

מלאכות המותרות

א. מועד קטן ג.

ולא? והתניא: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר", אין לי אלא זרוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסוח? תלמוד לומר: 'שדך לא' 'כרמך לא', לא [כלומר "אסור"] כל מלאכה שבשדך, ולא כל מלאכה שבכרמך... יכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים? תלמוד לומר: 'שדך לא תזרע' - זריעה בכלל היתה, ולמה יצתה? להקיש אליה, לומר לך מה זריעה מיוחדת [שהיא] עבודה שבשדה ובכרם, אף כל שהיא עבודה שבשדה ובכרם!"

ב. רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

אף כל עבודה שהיא בשדה ובכרם - כגון כל הני פרטי, יצא קשקוש ועידור ומים בנקעים ועוגיות שאינן בשניהן כו'.

ג. תוספות מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

אף כל שבשדה ובכרם - וכל הני עבודות דלעיל נוהגות בין בשדה ובין בכרם. ואפילו שיש מהן שאין עתה נוהגין כן י"ל שבמקומן היו עושין כך ורגילין לעשותן בשדה ובכרם.

ד. ספרא בהר פרשה א עד פרק א

מה זרע וזמיר מיוחדים שהם עבודה בארץ ובאילן, אף אין לי אלא דבר שהוא עבודה בארץ ובאילן.

ה. רב רא"ם הכהן, מלאכות המותרות בשביעית

ו. נצי"ב, העמק שאלה פר' בהר ב

קשה לי, א"כ מאי קאמר דזמירה בכלל זריעה ולא נצרך לכתוב, הא בעי למיכתב תרווייהו, שדה וכרם, לומר דכעין הפרט שיהא העבודה בשניהן?

ז. שאילתות דרב אחאי פרשת בהר שאילתא קיב

דתנו רבנן שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר אין לי אלא זרוע וזימור המיוחדין עבודה שבשדה מנין לניכוש לכיסוח...

ח. נימוקי יוסף מסכת מועד קטן דף א עמוד א

כל אלו מלאכות חשובות הן דסגי להו בפעם אחת בשנה דומיא דזריעה וזמירה אבל השקאה דצריכה תדיר לא מיקרי עבודה חשובה ולפיכך שריא:

ט. נצי"ב, העמק שאלה, בהר שאילתא קיב:ב

דווקא מלאכה שמיוחדת לעבודת הקרקע לגדולין, משא"כ חפירה שאינה מיוחדת לשדה, דגם בחצר ובבית איתא לעשות גומא. וזהו דקדוק הלשון בסוף הברייתא, "אף אין לי אלא דבר שהוא עבודה בשדה ובכרם", פי' לאפוקי דבר שאינו מיוחד לעבודה.

י. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק ז הלכה ב

"שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר" פרט. הזרע והזמיר אף הן בכלל היו, ולמה יצאו? להקיש אליהן לומר לך מה הזרע והזמיר מיוחדין שהן עבודה בארץ ובאילן, אף אין לי אלא דבר שהוא עבודה בארץ ובאילן.

יא. חזון איש שביעית סימן יז אות יט

מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ובכרם, רש"י ותו' פירשו שיהא בשניהם. ולכאורה י"ל דר"ל שהיא עבודה בשדה או שהיא עבודה בכרם, ועוגיות אינן מועילות כלום לכרם ואינו אלא מקום הכשר לעבודה, וכן נקעים מים אינו אלא הכשר להשקות, [ולא יתכן לפרש למלאות נקעים מים היינו נקעים שתחת האילן דזו השקאה ולא התרנו אלא משום הפסד, כדתנן מושכין מאילן לאילן, וכתבו הר"מ לענין שביעית] וכן קשקוש סתומי פילי, שו"ר שכן פי' ריטב"א.

יב. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

מה זריעה מיוחדת. פי' שהיא עבודה רגילה וצריכה לשדות ולהשביח, אף כל וכו'.

יג. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

סתומי פילי (אסיר) [שרי]. פי' שאינו אלא לאוקומי בעלמא שלא יכנס השמש בין הבקעים ולא חשיבא עבודה, אבל יש קשקוש לחזק האילן ולהשביחו וחשיבא עבודה ואסיר.

יד. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

ופרקין מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי נינהו והכא אסר לנכש אפי' מדרבנן והיכי שרינן במתני' השקאה, יש מתרצים דברייתא בבית הבעל מיירי, ולא נהירא, והנכון דניכוש טירחא רבה וכהשקאה דקילון דמיא.

טו. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א:ח

משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר, וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מושקין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן, וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו.

טז. חזון איש שביעית טז:ד

ודין בית השלחין נראה דמשתנה לפי מין הנזרע ולפי זמנו בתקופות השנה, וכל שנפסד במניעת ההשקאה הוי בכלל בית השלחין.

יז. משנה שביעית ב:י

ומרביצין בעפר לבן דברי רבי שמעון.

רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ב משנה י': מרביצין בעפר הלבן, מזלפין מים בעפר הלבן. ונקרא עפר הלבן המקום שאילניו מרוחקין עד שיהא כל עשרה מהן ביותר מבית סאה, אבל אם היו מקורבין הכל מודים שמותר לזלף עליהן מים ואין זה עבודה. ר' עובדיה מברטנורא מסכת שביעית פרק ב משנה י': מרביצין בעפר לבן - כלומר משקים שדה לבן.

יח. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א:ט-י

ט: ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים כתחלה וממלאין את הנקעים מים. י: ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו.

יט. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב:ג.

תנן: "משקין בית השלחין במועד ובשביעית." בשלמא מועד [האיסור] משום טירחא הוא, ובמקום פסידא שרו רבנן, אלא שביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי?

- אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא...
- רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא...

כ. חזון איש שביעית יז:כ

ותימה, דהלא בברייתא מ"ק ג. עיקרי הלכות קתני, מה אסור ומה מותר, אבל במקום פסידא הלא שרינן תולדות האסורות, וא"כ עשיית עוגיות ונקעים מים מותר **שאינה עבודה שבשדה ושבכרם** [ונקעים מים היינו לצורך השקאה, דאי תחת הגפנים והזיתים הויא עבודה גמורה] וכן אמת המים, **ולא משום פסידא!** ואפשר דטעם הר"מ קאי ארישא דמותר להשקות - אבל רהיטת הדברים לא משמע כן.

כא. חזון איש שביעית סימן יז אות כ ד"ה כ' הנ"י דלפיכך

כ' הנ"י דלפיכך משקין בית השלחין בשביעית דהשקאה לא הוי דומיא דזריעה וזימור דהן פ"א בשנה והוו עבודות חשובות אבל השקאה שהיא תדיר לאו עבודה היא ושריא. ונראה דלמ"ד תולדות דאורייתא גם השקאה דאורייתא כדמשמע בגמ' ולא שרינן אלא בשביעית דרבנן בזה"ז. ולמ"ד אסמכתא כולהו שריא משום הפסד.

ונראה דהנ"י מפרש דכל הני דאסמכוהו אקרא לא שרינן במקום פסידא, ו"ממלאין הנקעים מים" היינו השקאה וממעט לה דלאו עבודה גמורה היא, ומ"מ שלא במקום הפסד אסירא. ולפ"ז יעלו דברי הר"מ כהוגן.

שאר מלאכות דרבנן במקום פסידא

כב. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ב

מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה וכן בבית השלחין מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית:

כג. ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ב

וכל הנך מלאכות דשרינא הכא עד ראש השנה, אף על פי שיש בהן שאינן לצורך ששית לא גזור בתוספת משום דאפ"ל בשביעית עצמה לא אסורין מדאורייתא, כדאמרינן בריש מו"ק (ג א) דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא. ואפילו בשביעית עצמה במקום פסידא כגון להשקות בית השלחין משמע התם דשרי...

כד. ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ד

מזהמין - כשיש מכה לאילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות. ומיהו זיהום דהכא צריך לומר דמחזק את האילן ומשביחו, ומשמע עד ר"ה אין בשביעית לא. ובמסכת ע"ג פרק ר' ישמעאל (נ ב) תניא "ומתליעין ומזהמין בשביעית", ומשני התם תרי זיהומי הוו, חד אוקמי אילנא ושרי וחד אברויי אילנא ואסור.

כה. חזון איש שביעית סימן כא אות יז ד"ה והריטב"א חולק וסברי

והנה הנ"י ג"כ כתב דדוקא השקאה שריא דאינה מלאכה חשובה [בדאיכא פסידא] וכמש"כ סי' י"ז סק"ך, אבל מדברי הר"מ משמע דזה שהתרנו השקאה הוא משום פסידא ובשאר מלאכות [דרישא, שנאסרות מחמת שהן עבודה שבשדה ושכרם] אין פסידא, והוא כרבנו שלא נודע לנו שמו שהביא ריטב"א. וכ"ד הר"ש פ"ב מ"ב ש"כ "ואפ"ל בשביעית עצמה כו' משמע התם דשרי כגון להשקות כו" ור"ל דמשמע התם דמתירין כל תולדות משום הפסד כמו השקאה.

כו. חזון איש שביעית כ:ה

בסי' י"ח סק"ד כתבנו מ"ל הר"מ פ"א ה"י דלא אמרו חכמים בכלל דבמקום פסידא שרינן מלאכת שביעית בזה"ז או בתולדות, אלא מנו חכמים מה שהתירו והן מהדברים הכוללים את הרבים, אבל לא הותר ליחיד במאורע פרטי. וגם בדברים המצויים לרבים לא הכל התירו שהרי אסרו לעשן שימות התולעת ולא יסוך לזהם שלא יאכל העוף, כדאיתא בר"מ פ"א ה"ה.

כז. חזון איש, שביעית כא:יז

וכיון שהוא [בזה"ז] תרי דרבנן נראה דנקטינן להקל בפלוגתא דרבנותא.

כח. משנה מסכת נגעים פרק יב:ה

"וצוה הכהן ופנו את הבית" - ואפילו חבילי עצים ואפילו חבילי קנים דברי רבי יהודה. ר"ש אומר עסק הוא לפנוי? [כלו', לזה צריך קרא? אלא:] אמר רבי מאיר וכי מה מטמא לו? אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו, מטבילין והן טהורים. על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו [כלי חרס המוציא טיפין]. אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי ק"ו על ממונו החביב! אם כך על ממונו ק"ו על נפש בניו ובנותיו! אם כך על של רשע ק"ו על של צדיק!

כט. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף עו עמוד ב

תנו רבנן: "סולת ואפית אותה" - מלמד שנקחת סולת. ומנין שאפילו חיטין? תלמוד לומר: "ולקחת", מ"מ. יכול אף בשאר מנחות כן? תלמוד לומר: "אותה", מפני החיסחון. מאי מפני החיסחון? אמר רבי אלעזר: התורה חסה על ממונן של ישראל. היכא רמיזא? דכתיב: "והשקית את העדה ואת בעירם."

ל. שו"ת בית הלוי חלק ג סימן א:ח:א

ולא התירו להשקות רק בית השלחין משום שאם לא ישקוה תתקלקל כל השדה, וז"ל הרמב"ם "משקין בית השלחין כו' ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה והואיל, ואיסור הדברים האלה מדבריהם לא גזרו על אלו", אבל מה שיהיה לבעל השדה מניעת ריוח וחוסר פרנסה לא התירו, דהרי זהו עיקר החילוק שבין בית השלחין שהוא פסידא התירו, ובית הבעל דליכא פסידא רק מניעת ריוח אסור להשקות, וכמבואר כל זה להדי' בגמרא ריש מו"ק.

ועוד דלא נמצא בשום מקום שיאמרו דמותר משום הפסד מרובה רק היכא דההפסד בא מצד סיבה אחרת [חוץ מן המצוה עצמה], וכמו בית השלחין דהשדה תתקלקל, וקלקולה של השדה לא נצטוינו עלי' ואינו מעצם המצוה. אבל מה שיהיה מניעת הריוח עי"ז שימנע מזרוע שדיהו, הרי זהו עצם המצוה שנצטווה שלא לזרוע, וכל המונע מזרוע הוא מניעת הריוח, האיך נתיר לו כיון דזהו בעצם האיסור? וכי מי שאין לו עסק אחר רק שיהיה סרסר בהלואה בריבית נתיר לו לכל הפחות אבק ריבית משום דאינו אסור רק מדרבנן? וקרוב הדבר למה דאיתא בב"מ דף ע"ה על מלוה בריבית שאומרים "אלו היה יודע משה רבינו שיש ריוח בדבר לא היה כותבו!"

לא. חזון איש, שביעית יח:ד

אין היתר במקום פסידא בשביעית כמו במועד, דבמועד לא נאסר במקום פסידא, אבל שביעית איסורה אף במקום פסידא אלא במקום שאי אפשר לעמוד התירו.

לב. חזון איש, שביעית כא:יז

צריך לשקול כל עבודה ועבודה אם יש בזה חשש שימות העץ, וכל שאינו אלא הרוחה אסור. ואם אפשר להסתפק בפעם אחת אסור לעשות שתי פעמים, וכן חייבין לזבל ולנכש קודם ר"ה תשי"ב שלא יצטרכו לזבל ולנכש בשביעית, ואף אם לא יספיק לכל השנה, כל מאי דאפשר למעוטי חייב למעט. וכן מה שאפשר לאחר עד אחר ר"ה תשי"ג חייב לאחר ואסור בשביעית.

לג. חזון איש, שביעית טז:יד

וספק שיאבד הוי כדבר האבוד ודאי, כיון דשקדו לחוס על ממונן של ישראל. והרי מצות השבת אבדה על זה שעומד במקום התורף ואין קיומו מובטח.

לד. שו"ת מבי"ט חלק ב סימן סד

ולא שני לן בין פסידא רבה לפסידא זוטא דכל מה שיפסד אם לא ישקנו הוי פסידא דהא לא חלקו בין פסידת ירקות דהוי דבר מועט לפסידת אילנות דהוי הפסד מרובה דכיון דיפסד הכל אם לא ישקנו לא מפליגין ביניהו.

לה. חזון איש, שביעית טז:ד

למדנו ממשנתנו (בי:) דאורז בכל מקום כבית השלחין דנפסד בלא השקאה, ונראה דאינו נפסד לגמרי כשאר תבואת בית השלחין ממש אלא שחכמים הכריעו דשיעור שהוא מפסיד מקרי פסידא.

לו. רב קוק, שבת הארץ, הלכות שביעית א:ה

וכן אין מכוונים, שהוא לקוץ את הקוצים היוצאים מן האילן, המזיקים את הפירות. וזה אסור לכל הדעות, שאפילו להאומרים שמותר לעשות עבודה שהיא לאוקמי אילנא אפילו בגוף האילן, זהו דוקא להעמיד את האילן, שיהי' ראוי לעבודתו לאחר השמיטה, אבל עבודה שהיא לצורך הפירות לעולם אסורה, שמה שהוא לצורך הפירות הפקיעה תורה, שהפקירה את פירות שביעית לכל וסלקה יד הבעלים מהם, ואפילו כשהם נאבדים אסור לעשות עבודה בשבילם.

לז. רב קוק, שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן עט

הגיעני מכתבו היקר ועד"ת שהעיר כת"ר עמש"כ בשבת הארץ (פ"א ה"ה סוף ציון ל"ה) דלצורך פירות שביעית אין היתר עבודה אפילו לאוקמי, שכיון שהתורה הפקירה את הפירות אין סברא שתהי' העבודה מותרת כדי לאוקמי אותן. ומכש"כ לפי טעמו של הרמב"ם בהלכה יוד, דעיקר ההיתר הוא משום שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, ובודאי לא שייך זה בפירות שביעית עצמם, שאין אנו אחראים לקיומם כלל.

וכמ' מדברי רש"י בפ' הסוגיא דמו"ק ו' ע"ב ד"ה כדי ["מרבצין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית" - אבל לא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית].

ו"סוקרין בסיקרא" דמותר כדי שלא ישורו הפירות, צ"ל או דמיירי באילן שיש עליו פירות שנגמר גידולם מערב שביעית, שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, ושפיר דמי להצילם מהפסד שלא ישורו ויתקלקלו קודם לקיטתם... או שעיקר הכונה הוא לשנות לטובה את טבע האילן בכלל, וממילא לא ישיר את פירותיו ג"כ בשאר שנות השבוע.

לח. חזון איש שביעית סימן טז אות ד ד"ה והנה משמע דמשקין

והנה משמע [מן מו"ק ו:]: דמשקין בשביל שיהיו הפירות לאכילה. והא דאמר "כדי שיצאו במוצאי שביעית" ופרש"י "אבל לא כדי שיצאו בשביעית", אפשר דר"ל דמשום שיצאו במ"ש לא יהיו אסורין משום ספיחין, ולפ"ז לא דוקא שיצאו אלא ר"ל שילקטו במ"ש בזמן ההיתר. [עי' לעיל סי' ט' ס"ק י"ג]. ולפ"ז אילנות משקים משום פירותיהן, ואע"ג שהן הפקר מ"מ הרי נאכלין ונהנין מהן עד זמן ביעור.

לט. חזון איש, שביעית כא:יד

בסי' ט"ז סק"ד נתקשינו בל' הר"מ שכתב טעם היתר השקאה "כדי שלא תעשה הארץ מליחה וימות כל עץ", ובגמ' משמע דשביעית דומיא דמועד דמשום הפסד יבול הארץ שרי... ונראה דהא דכ' רבנו "ותעשה הארץ מליחה וימות כל עץ" אין הכונה דתיבש העץ ולא תעשה פרי לעולם, אלא ימות בשנה זו ולא יבשיל פירותיו... ומש"כ "תעשה הארץ מליחה" הוא טעם למה שסיים "וימות כל עץ", אבל אין כאן הפסד הארץ לשנה הבאה.

תדע דהרי ר"י ואב"י ס"ל תולדות דאוריתא, וא"כ לא התירו אלא בזה"ז, אבל בזמן שביהמ"ק קיים אסורה השקאה, וא"כ בשנה שביעית ימות כל עץ בית השלחין, ואי כל אילנות כבית השלחין [וכמו שצדדנו בסי' ט"ז] ימותו כל עצי הארץ, וכאשר יטעו אחר שביעית לא יהיו להם תירוש ויצהר עד שנת הרביעית, וזה דבר נמנע! ואי יתקיימו בנס, הרי זה נס יותר מהברכה בשנה ששית, ולמה לא הזכירו הכתוב ולא הזכירוהו חז"ל? וע"כ צ"ל דמתירין השקאה משום הפירות...

מ. חזון איש, שביעית כא:יז

ולכן במקום הפסד שימות כל עץ [או שיפסדו כל הפירות] יש לסמוך להקל בכל אלו.

מא. שו"ת מהרי"ל דיסקין, קונטרס אחרון ה:רנט

בכל מקום דשרינן איסור משום פסידא, יש לעיין אם אין הדבר שלו כי אם הפקר, ועדיין לא זכה ביה, אי שרינן ליה. והיה נראה להביא ראיה ממאי דשרינן פ"ק דמו"ק בשביעית בכל מקום משום פסידא במקום שאין הפסד לגוף הקרקע כי אם לפירי... אך י"ל דהא כיון דכתב קרא "אבינוי עמך"... אם כן חשיבי הני פירי דשייכי לכלל ישראל.

מב. ר' יוסף צבי רימון, שמיטה (אנגלית), עמ' 44

One may perform labors that are generally forbidden by rabbinic decree during the *shemita* year only when failure to so will cause the plants to die.

The *Acharonim* disagree about a case where failure to perform labors forbidden by rabbinic decree will not cause long-term damage to the tree, but will cause damage to the *shemita* fruit (Rav Kook is stringent, whereas the *Chazon Ish* is lenient). There are grounds for leniency (since we are dealing with an uncertainty regarding a rabbinic prohibition), at least in the case of a public garden, or in a case of significant financial loss. Nevertheless, regarding a private garden, one should be stringent (but leniency may be practiced regarding irrigation, as will be explained below).

מג. חזון איש, שביעית יח:ד

ואין לנו אלא דברים הכוללים את הרבים, אבל מאורע של יחיד לא התירו במקום פסידא, וכמש"כ הר"מ פ"א ה"י, "ומפני מה התירו כל אלה כו'" ומשמע דמשום הפסד פרטי לא התירו, ואינו כחול המועד דאם היה מותר במקום הפסד לא שייך לשאול "מפני מה התירו" ולהשיב שיתקלקל הכל.

מד. חזון איש, שביעית כא:יז

ודין הפועל כדין בעה"ב, וכל שמותר לבעה"ב מפני ההפסד מותר גם לפועל לעשות אצל בעה"ב, וכל העבודה האסורה אסור לפועל לעשות. והעבירה על העובד, וגם בעה"ב עובר בשביתת שדהו.